

Pertti Virtaranta 75-vuotias

20. toukokuuta saavutti 75 vuoden iän akateemikko Pertti Virtaranta, PV, kuten häntä on tapana kutsua tutkija- ja ystäväpiirissä. Hänen tärkeimmät opetustehtävänsä ovat olleet toimiminen Lundin yliopiston suomen kielen lehtorina 1948–55 ja Helsingin yliopiston suomen kielen professorina 1959–81. Akateemikon arvo hänelle myönnettiin v. 1990. Hän on Umeån, Joensuun ja Tukholman yliopiston kunniatohtori.

Opintielle lähtö ei ollut Virtarannalle aivan outoa, kun vanhemmat olivat kansakoulunopettajia. Päästyään ylioppilaaksi Tyrvään yhteiskoulusta 1936 poika suuntautui suomen kielen opintoihin varmaankin innoittuneena niistä perinteistä, joita hänen kotiseudullaan on kielentutkimuksemme historiassa Antero Vareliuksesta alkaen. Helsingin yliopistossa hänen tärkeimmäksi opettajakseen tuli Martti Rapola, jonka luennot ovat säilyneet jälkimaailmalle juuri PV:n muistiinmerkitseminä. Ei ollut varmastikaan mikään sattuma, että ahkerasta oppilaasta tuli sittemmin Rapolan seuraaja.

Virtarannan pitkää ja erittäin satoisaa toimintaa on vaikea kuvata kattavasti muutamalla sanalla. Ainakin nämä piirteet siinä kumminkin heti erottuvat: hän on fennistiikan ja fenno-ugristiikankin historian merkittävimpiä kenttätutkijoita ja aktiivisimpia julkaisijoita. Hänen julkaisutoimintansa käyrä on yhäti nouseva.

PV:n laaja tuotanto perustuu lähes kokonaan omiin kenttätöihin. Niiden menestyksellisyys on ollut paitsi epätavallinen tarmo myös ainutlaatuinen haastattelutaito. Hän onnistuu saamaan kielimestareistaan irti sellaista tietoa, joka jäisi muilta salatuksi. Sen todistavat hänen tekemänsä korvaamattoman arvokkaat kielimestareiden haastattelut, joita on dokumentoituina ääninauhoihin tuhansia tunteja. Elävään murteen tutkimukseen PV pääsi käsiksi jo osakuntansa kotiseutututkimuksella 30-luvulla, ja hän saattoi kehittää keruumenetelmiään siten aivan eri oloissa sota-aikana Karjalassa.

Sen jälkeen hän on hyödyntänyt varmaankin kaikki tilaisuudet, joissa vain voi tallentaa kiinnostavaa puhetta. PV on tähdentänyt myös kulttuurihistoriallisten nauhoitteiden merkitystä, ja hänen aloitteestaan ryhdyttiin nauhoittamaan myös professorien virkaanastujaiset Helsingin yliopistossa. Yhtenä nauhoituskohteena ovat olleet kirjailijat, suomalaisista varsinkin F. E. Sillanpää (tutkimus »F. E. Sillanpään puhetta« ilmestyi 1967) ja Väinö Linna.

Todellista tutkimusintoa eivät näköjään laannuta mitkään esteet – sen osoittaa akateemikon elämäkerta. Monen tieteenharjoittajan uraa häiritsivät pahasti sotavuodet, ja asevelvollinen tuki PV:kin oli. Mutta hän joudutti 508-sivuisen gradunsa (arvosana: laudatur) tiedekuntaan juuri ennen välirauhan päättymistä toukokuussa 1941, valmistui filosofian kandidaatiksi parin kuukauden opintolomalla 1943 ja väitteli jo 1946. Tällä välin hän oli kanniskellut repussaan Rapolan äännehistorian luentojen muistiinpanojaan ja valmistellut niitä monistuskuntoon sekä tutkinut eteläkarjalaismurteistoa ristiin rastiin – epätavallista sotimista kaikki tyynni. Ja kun joku menee lehtoriksi ulkomaiseen yliopistoon, tämä työ saattaa viedä häneltä kaiken ajan. PV puolestaan keräsi Lundin-kautenaan ainutlaatuisen kielendokumentin lyydiläiseltä siirtolaiselta Stefan Huotariselta; se käsittää julkaistuna (viisiosainen »Lyydiläisiä tekstejä«, 1963–84, SUST 129–132, 165) yhteensä 1679 sivua, ja tähän yhteyteen kuuluu vielä »Haljärven lyydiläismurteen muoto-oppia« (1986, SUST 190). Hän siis lehtorinakin ylitti tavanomaiset odotukset.

On odotuksenmukaista, että suomen kielen professori tutkii suomea. Puhtaasti suomen kieleen liittyikin PV:n tuotannosta ehkä toinen puoli. Erityistutkielmien ohella on mainittava koko joukko mittavia teoksia: Väitöskirjan Länsi-yläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria I:n (1946) toinen osa (1957), merkittävä tutkimus Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus suomessa murteissa (1958). Hänen satoisa dialektologin työnsä on täydentynyt lukuisilla murrekokoelmilla kuten

Vanha kansa muistelee (1947), Hämeen kansa muistelee (1950), Sana ei sammaloidu (1953), Elettiinpä ennenkin (1953), Suomen kansa muistelee (1964), Someron murrekirja (1973), Tyrvään murrekirja (1976), Länsi-Kannaksen murrekirja (1982), Viljakkalan murrekirja (1983), Karkun murrekirja (1986) ja Tampereen murrekirja (1987).

Jo viitisenkymmentä vuotta PV on pitänyt tutkimustensa toisena pääkohteena karjalaa, ja hän on päässyt sillä suunnalla arvokkaampiin tuloksiin kuin kukaan muu. Tämänkin alueen saavutukset perustuvat omiin kenttätutkimuksiin. Erityisen merkittävä tutkimuskohde jo mainitun lyydin ohella on ollut tverinkarjala, jonne suuntautuneiden kymmenkunnan matkan satoisuudesta kertovat semmoiset julkaisut kuin Tverin karjalaisten entistä elämää (1961), Kauas läksit karjalainen (1986, yhdessä Helmi Virtarannan kanssa), tveriläinen kielennäytekokoelma Karjalan kieltä ja kansankulttuuria I (1990, SUST 205, yhdessä Helmi Virtarannan kanssa). Tutkimushistoriallinen erikoisuus on 20 kielelle käännetty ja nuotinnoksin varustettu tverinkarjalainen itkuvirsi kirjassa *Suru virret suuhun tuopi* (1989). Oma alueensa on karjalainen kulttuurihistoria, jonka merkkiteos on *Karjalaisia kulttuurikuvia* (1981) ja sen täydennetty laitos *Kulttuurikuvia Karjalasta* (1990; myös venäjäksi 1992). PV:n muita Karjalaan liittyviä kirjoja ovat laaja kielennäytekokoelma *Vienan kansa muistelee* (1958), Juho Kujola, *karjalan ja lyydin tutkija* (1960), *Kultarengas korvaan* (1971), *Polku sammui* (1972), *Vienalaisia lastenlauluja* (1973), *Karjalaisia sananlaskuja ja arvoituksia* (1976) ja *Vienan kyliä kiertämässä* (1978). Virtaranta on omistautunut karjalantutkimuksilleen kutsumuksenaan ja kieltäytynyt niihin vedoten monista muista tehtävistä, mm. esitetystä ehdokkuudesta Helsingin yliopiston kansleriksi.

Tasapaino suomen ja karjalan kesken on säilynyt PV:n tuotannossa, kuten osoittavat pari äskettäistä merkkiteosta, nimittäin tärkeä ulkosuomen tutkimus *Amerikansuomen sanakirja* (1992) ja valokuvien havainnollis-

tettu monografia *Tverinkarjalaisista nimistä* (1992, SUST 209), joka on arvokas esitys sekä paikan-, henkilön- että kotieläinten nimistä. Välietappeja ovat Inkeriin suuntautuva Inkeriläisiä sananlaskuja ja arvoituksia (1976) ja Viroon asti ulottuva *Keskusteluja Valev Uibopuun kanssa – Vestlusi Valev Uibopuuga* (1991), joka valottaa historian-tutkijoitakin kiinnostavasti tunnetun paikalliskirjailijan vaiheita.

Vanhoista ajoista saakka on puhuttu eläkevuosista viisaan lepona. PV puolestaan on viettänyt *otium sapientistaan* julkaisemalla emerituksena ainakin yhden kirjan vuodessa, toisinaan useampiakin, ja parhaillaankin hänellä lienee viimeistelyvaiheessa ainakin kolme opusta. Hänen erityislaatuista asemaansa tutkijoidemme joukossa korostaa se, että hän on ehtinyt itse julkaista kenttätöidensä tuloksia enemmän kuin kukaan toinen. Tutkijain keräämien kielenainesten tavallinen kohtalohan on päästä julki vasta postuumeina. Hänen kielennäytteensä ovat sitä paitsi yleensä informantin kanssa tarkistettuja ennen lopullista julkaisemista. Eikä tässä kylliksi. PV on tuonut meikäläiseen fennistiikkaan valokuvien käytön aivan uudella tavalla. Varsinkin hänen *Karjala-aiheisia kirjojaan elävöittävät* joko kirjoittajan itsensä tai Helmi-puolison taitavasti ottamat valokuvat. Kiinnostavaa historiaa ovat jo pelkästään hänen filmille tallentamansa kansainväliset fennougriistikan kongressit.

Karjalaisen kulttuurin tuntemusta suuren yleisön keskuudessa ovat merkittävästi lisänneet PV:n monet TV-filmit, jotka hän on valmistanut suomalais-neuvostoliittolaisena yhteistyönä. Nämä filmausmatkat ovat suuntautuneet koko karjalaisalueelle ja vepsäläisten ja inkerinsuomalaistenkin pariin. Samaten ovat edistäneet karjalaisuuden tuntemusta Pertti ja Helmi Virtarannan monet korkeatasoiset valokuvanäyttelyt.

Virtarannalla on tapana puhua töistään harrastuksinaan, mutta tietystä yhteydestä hän siirtyy karjalaisittain *raatamiseen*, ja juuri Karjalan-matkoistaan kertoessaan. Ne ovat olleet todellisia työmatkoja ja vaatineet häneltä ja moniin matkoihin osallistuneelta

Katsauksia

Helmi-puolisolta tavatonta sitkeyttä. PV muistelee usein, miltä tuntui kerran muuan kysymys hänen palattuaan perin voipuneena kuukauden raadokselta Tveristä. Eräs kenttätyötä vähemmän tunteva tutkija oli näet tiedustellut kotimaahan saapuneelta, että no olikos hauska matka. PV:n kenttämatkoilla mukana olleet tietävät, että niiden tahti on kova. Monet niihin liittyvät anekdotit kuuluvat jo tieteenalamme keskeiseen perinteeseen.

Tiedemiehen ja käytännön organisaattorin kyvyt eivät välttämättä yhdisty samassa persoonassa. PV on kuitenkin tässäkin suhteessa ansioitunut. Yksi loistavimpia näytteitä hänen käytännön miehen taidoistaan on suomen kielen nauhoitearkisto, jonka perustamisen hän käynnisti heti professoriksi tultuaan 1959. Muita esimerkkejä on kosolti: karjalan kielen sanakirjan julkaisemisen järjestäminen ja toimiminen sen päätoimittajana lähes kolme vuosikymmentä, opetusministeriön lehtori- ja kielikurssi-asiain neuvottelukunnan organisoiminen ja johtaminen, toiminta Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston dekaanina kuusi vuotta, Suomalais-ugrilaisen Seuran johtokunnassa 23 vuotta, Suomalais-ugrilaisen kulttuurirahaston säätiössä, Suomen Kansallisteatterin hallintoneuvostossa ja johtopaikoilla mm. Kalevalaseurassa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa, Karjalan Sivistysseurassa sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisessä tieteellisessä vaihdossa. Viime vuosina Virtaranta on ehtinyt mukaan myös uuden Karjalan kielen ja kulttuurin elvytyshankkeisiin. Hänen ponnistelujensa ansiosta saatiin Orlovin tveriläinen aapinen painetuksi Suomessa v. 1992.

Aivan oma lukunsa on PV:n persoona. Tietysti odottaisi, että niin moniaalle ehtivä henkilö olisi silminnähdessä kiireinen. Väärä luulo jälleen. Akateemikon tavanneilla on yhteinen kokemus, että tuntee ikään kuin saavansa päivän jatketta, kun kuulee hänen rauhallisen äänensä. Hänen näennäinen kiireettömyytensä on ilmeisesti todellista, mihin viittaa vankka perustelu: »no kun eläkeläisellä ei ole muuta kuin tuota aikaa». Hänen kerkiämimensä salaisuus näyttää silti

olevan ajan käyttö maksimaalisen hyödyllisesti. Merkkihenkilömme tasapainoinen luonteenlaatu on lujasti ankkuroitunut kotoisiin satakuntalaisiin maisemiin; kiitollisuudesta kotiseutua kohtaan kertoo sekin, että hän on lahjoittanut pääosan kirjastostaan Vammalan kaupunginkirjastoon, jossa se on sijoitettu lahjoittajan nimikkohuoneeseen. Kotikirjaston väljentyneet hyllyt täyttyvät itse kirjoitetuista kirjoista.

Pertti Virtarannan tähänastinen toiminta tieteen alalla ei ole vastannut yleisiä odotuksia, sillä se on ylittänyt ne monessa suhteessa. Tähän työhön kohdistuneesta arvostuksesta kertovat akateemikon kunniajäsenyys keskeisissä tieteellisissä seuroissamme ja monet kunniapalkinnot. Virittäjä liittyy merkkipäivän viettäjän onnittelijoihin ja toivottaa jatkuvia aktiivivuosia vuosikymmeniä vaikuttaneelle avustajalleen, joka myös iltatöinänsä on Erkki Itkosen kanssa laatinut lehtemme 50-vuotishakemiston.

SEPPO SUHONEN

Alho Alhoniemi 60 vuotta

Turun yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Alho Alhoniemi täytti 60 vuotta 14. toukokuuta 1993. Alhoniemi syntyi opettajaperheeseen Kainuussa, Suomussalmella vuonna 1933. Ylioppilaaksi hän tuli Kannuksen yhteiskoulusta v. 1952.

Yliopistollisen taipaleensa Alho Alhoniemi aloitti nykyisessä virkapaikassaan Turussa, jossa hän opiskeli vuodesta 1953 alkaen Paavo Siron sekä Osmo Ikolan johdolla. Vuonna 1957 valmistui hänen pro gradu -tutkielmansa marin tulosijojen funktioista, tutkimus, joka sittemmin laajeni väitöskirjaksi. Alhoniemi toimi Turun yliopiston suomen kielen laitoksella ensin assistentin ja myöhemmin lehtorin tehtävissä